УДК 37.031

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-8(346)-1-29-38

Ткачов Сергій Іванович,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології
Харківської державної академії
фізичної культури, м. Харків, Україна.
tkachsi2015@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8130-4193>

Ткачова Наталія Олександрівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна.
tkachna2015@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1892-9200>

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сім'я, будучи важливим елементом соціальної структури суспільства, стає для кожної дитини первинним осередком, в якому формуються її початкові уявлення про моральні норми та взаємовідносини між людьми, поняття добра і зла, а також про інші провідні духовні цінності. Саме в родинних стосунках малюк вперше переживає почуття любові й ніжності, проявляє турботу про близьких людей та відповідальність за свої дії.

Слід також відзначити, що важливу роль у сімейному вихованні виконує взаємовплив, який здійснюють члени родини один на одного в щоденному спілкуванні, зокрема формулювання ними спільних прагнень і мрій, а також їх реалізація в реальному житті. Отже, процес особистісного становлення дитини відбувається в загальній канві життєдіяльності родини, що характеризується унікальним психологічним мікрокліматом, певними сімейними традиціями та цінностями.

Водночас важливо зауважити, що сімейне виховання дитини не є особистою справою тільки її батьків та інших родичів. Адже сім'я традиційно виступає фундаментом для подальшого розвитку нації, соціальним інститутом, що забезпечує відтворення поколінь, трансляцію системи провідних соціальних ролей та цінностей, що регулюють відносини в суспільстві.

Як з'ясовано в дослідженні, сучасні трансформаційні зміни українського суспільства неоднозначно впливають на сучасну сім'ю, бо вони, з одного боку, сприяють відродженню традиційних національних цінностей, у тому числі тих, які стосуються сімейного життя, а з іншого – на тлі занепаду традиційних родинних цінностей спричиняють дезорієнтованість молодих батьків щодо власних можливостей виховання дитини в нових умовах. У світлі цього значно загострюється проблема визначення ціннісних основ сімейного виховання в Україні.

Наукові розвідки засвідчують, що з кожним роком зростає кількість публікацій, присвячених розкриттю різних питань сімейного виховання. Зокрема, у наукових працях висвітлено загальнотеоретичні підґрунтя сімейного виховання (Б. Ананьєв, І. Бех, В. Дубицький, І. Зверєва, І. Кон, Г. Лактіонова, Л. Москальова, Н. Чернуха та ін.); проаналізовано роль української родини як основного виховного інституту (Г. Ващенко, Ю. Руденко, С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський та ін.) і особливості організації родинного виховання на засадах ідей української народної педагогіки (Т. Алі Шкофа Касім, Т. Гаміна, І. Полонська, В. Федяєва, Г. Шевченко, Т. Яценко та ін.); обґрунтовано батьківство і материнство як соціальні феномени, уточнено основні функції й обов'язки батьків на сучасному етапі розвитку суспільства (С. Акутина, О. Бартків, С. Красін, Р. Овчарова, О. Рассказова, О. Смалько, І. Томаржевська, Л. Яценко та ін.); наведено та схарактеризовано класифікації сімейних цінностей (Л. Канішевська, В. Костів, Т. Кравченко, В. Постовий, Т. Потапчук).

Відзначаючи вагомий внесок учених у вивчення різних аспектів сімейного виховання, необхідно підкреслити, що питання визначення ціннісних підвалин сімейного виховання на українських теренах на сьогодні достатньою мірою не розкрито. Проте саме соціальні цінності, що покладено в основу виховання дитини в родині, визначають загальний вектор подальшого розвитку теорії та практики сімейного виховання в українському суспільстві, а як наслідок – значною мірою визначають успішність його подальшого соціального й економічного розвитку.

Метою статті є обґрунтування аксіологічних засад сімейного виховання в сучасній Україні.

Уточнимо, що в попередніх авторських публікаціях встановлено: визначення аксіологічних засад сімейного виховання передбачає проєктування цього процесу з позиції аксіологічного підходу, обґрунтування набору провідних цінностей, які мають стати підґрунтям для виховання дитини членами родини, а також обрання змісту, методів, форм, засобів його реалізації на практиці. У свою чергу, сімейні цінності – це сукупність ціннісних пріоритетів, ідеалів, моральних настанов, соціально значущих уявлень про роль сім'ї, її основні цілі, функції у вихованні дитини, про педагогічно доцільні способи організації життєдіяльності та взаємодії членів родини, що

забезпечують успішне особистісне становлення молодших членів сім'ї. (Ткачова, 2006; Ткачова, 2012). Як стверджує відомий фахівець у галузі педагогічної О. Вишневський, виховання й, зокрема, сімейне виховання дитини можна взагалі сприймати як процес її «приєднання до ієрархії цінностей, добровільно обраної, засвоєної й реалізованої шляхом відповідної діяльності» (Вишневський, 1997, с. 18).

Як встановлено в процесі наукового пошуку, фахівці висловлюють різні позиції щодо створення системи цінностей, яка має стати основою для моделювання та здійснення сімейного виховання в сучасному українському суспільстві. Так, в одній з авторських монографій нами було виокремлено таку сукупність цих цінностей: любов, вірність, взаємна повага, підтримка, піклування, гармонійні стосунки, довіра, відповідальність, шанування предків (Ткачова, 2006).

О. Вишневський вважає, що система провідних сімейних цінностей має включати такі:

- взаємна любов батьків і подружжя вірність;
- демократичні стосунки між старшими та молодшими членами родини, повага до прав і прагнень кожного з них;
- злагода в родині й довіра до всіх членів родини, гармонія взаємостосунків між представниками різних поколінь;
- відповідальність за інших членів сім'ї (дітей, батьків, родичів похилого віку) та піклування про них);
- дотримання дітьми та дорослими здорового способу життя;
- відкритість родини до навколишнього світу, активна участь у житті громади;
- знання та дотримання членами сім'ї народних звичаїв, оберігання та зміцнення національних традицій;
- гостинність;
- багатодітність;
- шана предків, догляд близьких родичів за їхніми могилами (Вишневський, 2006).

За поглядами О. Особи, ключове місце в системі сімейних цінностей мають займати традиційні для української родини цінності, зокрема такі: родина як важливий соціальний інститут та осередок виховання дитини; шлюб і сталість шлюбних стосунків, стійкий пріоритет збереження шлюбу над розлученням; народження й виховання дітей у повній сім'ї; взаємна любов, вірність, повага членів родини та готовність виконувати ними традиційні сімейні ролі (Особа, 2012).

Т. Потапчук стверджує, що своєрідним каркасом сімейного виховання дитини є такі групи цінностей:

- цінності шлюбу (шлюб, вірність, рівноправ'я, гуманістичне міжособистісне спілкування, різноманітність статевих ролей членів подружжя, взаємна підтримка, любов, взаєморозуміння);

- цінності батьківства (відповідальне батьківство, сімейне виховання, соціалізація дитини всередині сім'ї, повага до прав молодших та старших членів родини, демократизація їхніх стосунків);

- цінності родинних зв'язків (відповідальність за благополуччя інших членів сім'ї, активна комунікація і взаємодія між членами родини, турбота про дітей та дорослих членів родини, повага до предків) (Т. Потапчук, 2018).

Значний інтерес у дослідженні також викликали висновки Л. Савінова про доцільність виділення груп основних цінностей у різних шлюбно-сімейних царинах:

- у царині шлюбної поведінки й вибору партнера: для окремого члена подружжя (кохання, статевий потяг, фізична привабливість, соціальний статус і соціокультурні параметри); для сім'ї (орієнтація на продовження роду, розширення й поглиблення сімейних зв'язків, дотримання традицій і звичаям сімейного виховання, спосіб життя батьківської родини);

- у царині батьківства (відповідальність кожного члена сім'ї за інших, взаєморозуміння між членами сім'ї, співчуття, готовність прийти на допомогу іншим членам родини);

- у царині комунікації з дітьми (сприйняття дітей як сімейну цінність: спадкоємців, продовжувачів роду та прізвиська, опору в старості, сенс життя);

- у царині виконання основних сімейних функцій (визначення господарсько-побутової, дозвілєвої, виховної, сексуальної, емоційної функції й функції соціального контролю як важливих цінностей);

- у царині взаємовідносин між членами родини (справжні, творчі, уявні, конфліктні, уривчасті відносини як цінності для різних сімей);

- у царині виконання сімейних ролей (здатність членів сім'ї до плідної взаємодії чи тільки до руйнування власного авторитету);

- у царині сімейної соціалізації (прилучення дітей до сфери культури, освіта, кар'єра, матеріальне благополуччя) (Савінов, 2000).

Під час проведення дослідження в пригоді також стала точка зору з окресленої проблеми І. Беха. У своїй науковій праці він виокремив такі провідні цінності сімейного виховання:

1. *Сприятливий психологічний клімат у родині.* Як нагадує відомий український учений, позитивний емоційний стан дитини, зокрема, переживання нею почуття радості, є необхідною передумовою для духовного розвитку маленької особистості. Більш того, регулярне переживання радості нею (наприклад, у результаті успішного виконання обраного виду діяльності) підвищує її стійкість до зовнішніх фрустраційних чинників, розвиває здатність самотійно долати наявні труднощі.

2. *Моральна любов дитини до людей.* За І. Бехом, ця любов проявляється у відчутті вихованцем гармонії стосунків з іншими людьми, готовності прикладати активні зусилля, щоб вони відчували

себе щасливими. Тому важливо навчити маленьку особистість у різних життєвих ситуаціях розглядати себе не ізольованою особою, а членом спільноти, зокрема невід'ємною часточкою власної родини, прагнути ставити й досягти спільні цілі, які є значущими для всіх її членів.

3. *Повага дитини до іншої особистості.* Дитина буде розвиватися як достойна особистість тільки в тому випадку, коли в неї цілеспрямовано формуватимуть повагу до членів родини та інших людей, почуття морального обов'язку, а в основу життєдіяльності сім'ї буде покладено принцип «альтруїзму». Крім того, важливо, щоб батьки намагалися стати для своїх дітей взірцями сформованості зазначених якостей.

4. *Гуманізм сімейних стосунків.* Усі члени родини мають формувати взаємовідносини між собою на основі прояву взаємоповаги, доброзичливості, рівноправності, любові й ніжності, створювати сприятливі умови для вільного розвитку кожної особи.

5. *Бережливість дитини.* Одним зі шляхів попередження стану відчуження маленької особи від навколишнього середовища є виховання в неї бережливого ставлення до речей, рослин, тварин та взагалі існуючого світу. У протилежному випадку в дітей може сформуватися споживацький спосіб життя, а пасивні емоції будуть переважати над активними, які спонукають особу до здійснення діяльності з перетворення близького оточення.

6. *Відповідальний вчинок дитини.* Життєдіяльність сім'ї має реалізовуватися на підставі різнопланових комунікативних зв'язків та здійснення членами родини різних видів соціально значущої діяльності, що спонукає дитину до систематичного здійснення моральних вчинків. На думку І. Беха, саме відповідальність стає своєрідним каталізатором для розвитку таких важливих якостей особистості, як доброта, чуйність, щедрість, терплячість, правдивість тощо.

7. *Творча активність дитини.* Зазначена якість розвивається в дитини шляхом формування в неї вміння діяти самостійно. Тому дуже важливо, щоб дитина привчалася до реалізації самостійних дій під час виконання різноманітних завдань згідно з поставленими індивідуальними цілями. Досягнення поставлених цілей породжує появу в ній приємного почуття задоволення, що спонукає її знов здійснювати різні види творчої діяльності (Бех, 2011).

Доцільно також зауважити, що І. Бех сформулював низку правил (законів) сімейного виховання, які сприяють реалізації визначених вище цінностей у практичній взаємодії з дітьми, а саме:

1. Закон прийняття, розуміння, визнання дитини.
2. Закон прояву батьками справедливості у стосунках із дітьми.
3. Закон глибинного особистісного спілкування батька й матері із власним сином чи донькою.
4. Закон осудження неправильного вчинку дитини, але не її особистості загалом.

5. Закон особистісного впливу батьків на своїх дітей.

6. Закон створення цілісного виховного середовища, що охоплює сім'ю, заклад середньої освіти й позашкільне довкілля дитини.

7. Закон випереджального морально-духовного розвитку учня як особистості відносно її інтелектуального розвитку.

8. Закон необхідності переходу від егоцентризму до альтроцентризму дитини.

9. Закон виконання поставлених виховних завдань шляхом здійснення гуманістичного особистісного діалогу батьків з дитиною, тобто через її переконання і педагогічне умовляння, а не накази й погрози (Бех, 2011).

С. Деніжна й О. Демчук вважають, що основними сімейними цінностями є такі: сім'я, любов, довіра, почуття значимості, взаємоповага, чесність, прощення, щедрість, відповідальність, спілкування, традиції (Деніжна, 2012; Демчук, 2017).

На основі вивчення наукової літератури зроблено висновок про те, що традиційні сімейні цінності не втратили свою високу значущість, бо саме вони дають сучасній українській сім'ї змогу виступати носієм вітчизняних духовних традицій. Водночас важливо констатувати, що під час визначення на державному рівні основних ціннісних пріоритетів сімейного виховання необхідно обов'язково враховувати зрушення у структурі та функціях самої сім'ї. Хоч вона традиційно і залишається одним із найбільш консервативних елементів суспільства, його реформування спричинило зростання складності структури родини та появи нових різноманітних моделей сім'ї.

Наприклад, сьогодні існують такі альтернативні моделі батьківства, як гостьовий шлюб, тимчасове співжиття людей, неповна (материнська чи батьківська) сім'я, одностатева сім'я з незареєстрованим шлюбом тощо. Тому сімейні цінності, як і сама сім'я, знаходяться в стані постійного розвитку. Проте існують деякі цінності (дитина, батьки, любов, турбота, взаємопідтримка, повага тощо), які в будь-який час не втрачають свого значення, складаючи для організації сімейного життя своєрідний світоглядний каркас, що дозволяє створювати сприятливі умови в родині для розвитку та виховання дитини. У подальшому планується вивчити особливості виховання дитини в різних моделях сучасних сімей.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Родинне виховання як завдання державної ваги. *Наука і суспільство*. 2011. № 1-2. С. 30–33. **2. Вишневський О.** Система цінностей і стратегія виховання. *Рідна школа*. 1997. № 7-8. С. 14–25. **3. Вишневський О.** Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич : Коло, 2006. 326 с. **4. Демчук О.** Сімейні цінності як парадигма інституту життєдіяльності. *Нова педагогічна думка*. 2017. № 1 (89). С. 47–

49. **5. Деніжна С. О.,** Сова М. О. Етика і психологія сімейного життя : навч. посібник. К. : Вид. центр НУБіП України, 2010. 212 с. **6. Особа О.** Нівеляція сімейних цінностей прояв культури постмодернізму. *Молодь і ринок*. 2012. № 12. С. 126–130. **7. Потапчук Т.** Формування цінностей сімейного виховання старшокласників у процесі вивчення української літератури. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 3 (62). Т. 2. С. 252–257. **8. Савинов Л. И.** Семейведение : учебное пособие. Саранск : Изд-во Мордовского университета, 2000. 196 с. **9. Ткачова Н. О.** Аксиологічний підхід до організації педагогічного процесу в загально-освітньому навчальному закладі : монографія. Луганськ : Луган. нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка; Х. : Вид-во «Каравела», 2006. 300 с. **10. Ткачова Н. О.** Аксиологічний підхід. *Наукові підходи до педагогічних досліджень : монографія* / за ред. В. І. Лозової. Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2012. С. 126–146.

References

1. Bekh, I. D. (2011). Rodynne vykhovannia yak zavdannia derzhavnoi vahu [Family upbringing as a task of state importance]. *Nauka i suspilstvo – Science and society*, 1-2, 30-33 [in Ukrainian]. **2. Vyshnevskiy, O.** (1997). Systema tsinnostei i stratehiia vykhovannia [Value system and education strategy]. *Ridna shkola – Native school*, 7-8, 14-25 [in Ukrainian]. **3. Vyshnevskiy, O.** (2006). Teoretychni osnovy suchasnoi ukrainskoi pedahohiky [Theoretical foundations of modern Ukrainian pedagogy]. Drohobych: Kolo [in Ukrainian]. **4. Demchuk, O.** (2017). Simeini tsinnosti yak paradyhma instytutu zhyttiediialnosti [Family values as a paradigm of the institution of life]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical thought*, 1 (89), 47-49 [in Ukrainian]. **5. Dienizhna, S. O., & Sova, M. O.** (2010). Etyka i psykholohiia simeinoho zhyttia [Ethics and psychology of a family life]. K.: Vyd. tsentr NUBiP Ukrainy [in Ukrainian]. **6. Osoba, O.** (2012). Niveliatyia simeinykh tsinnostei proiav kultury postmodernizmu [Leveling of family values is a manifestation of postmodern culture]. *Molod i rynok – Youth and the market*, 12, 126-130 [in Ukrainian]. **7. Potapchuk, T.** (2018). Formuvannia tsinnostei simeinoho vykhovannia starshoklasnykiv u protsesi vyvchennia ukrainskoi literatury [The family education values formation of high school students in the process of studying Ukrainian literature]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlinskoho. Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of the V. O. Sukhomlinsky of the Moscow State University. Pedagogical Sciences*, 3 (62), 2, 252-257 [in Ukrainian]. **8. Savinov, L. I.** (2000). Sem'ovedenie [Family studies]. Saransk: Izd-vo Mordovskogo universiteta [in Russian]. **9. Tkachova, N. O.** (2006). Aksiolohichnyi pidkhid do orhanizatsii pedahohichnoho protsesu v zahalno-osvitnomu navchalnomu zakladi [Axiological approach to the organization of the pedagogical process in a secondary school]. Luhansk: Luhan. nats. ped. un-t imeni T. H. Shevchenka; Kh.: Vyd-vo «Karavela» [in Ukrainian]. **10. Tkachova, N. O.** (2012).

Aksiologichnyi pidkhid [Axiological approach]. *Naukovi pidkhody do pedahohichnykh doslidzhen – Scientific approaches to pedagogical research.* (pp. 126-146). Kharkiv: Khar. nats. ped. un-t imeni H. S. Skovorody [in Ukrainian].

Ткачов С. І., Ткачова Н. О. Аксіологічні засади сімейного виховання в сучасній Україні

Статтю присвячено обґрунтуванню аксіологічних засад сімейного виховання в сучасній Україні. З'ясовано, що сучасні трансформаційні зміни українського суспільства неоднозначно впливають на сучасну сім'ю, бо вони, з одного боку, сприяють відродженню традиційних національних цінностей, а з іншого – спричиняють дезорієнтованість молодих батьків щодо власних можливостей виховання дитини в нових умовах. У світлі цього значно загострюється проблема визначення ціннісних основ сімейного виховання в Україні.

На основі викладених у попередніх авторських публікаціях ідей уточнено, що визначення аксіологічних засад сімейного виховання передбачає проектування цього процесу з позиції аксіологічного підходу, обґрунтування набору провідних цінностей, які мають стати підґрунтям для виховання дитини членами родини, а також обрання змісту, методів, форм, засобів його реалізації на практиці. Сімейні цінності – це сукупність ціннісних пріоритетів, ідеалів, моральних настанов, соціально значущих уявлень про роль сім'ї, її основні цілі, функції у вихованні дитини, про педагогічно доцільні способи організації життєдіяльності та взаємодії членів родини, що забезпечують успішне особистісне становлення молодших членів сім'ї.

Як встановлено в процесі наукового пошуку, фахівці висловлюють різні позиції щодо створення системи цінностей, яка має стати основою для моделювання та здійснення сімейного виховання в сучасному українському суспільстві. Так, Т. Потапчук стверджує, що основою сімейного виховання є такі групи цінностей: цінності шлюбу; цінності батьківства; цінності родинних зв'язків. На думку І. Бега, ключове місце в системі сімейних цінностей займають такі: сприятливий психологічний клімат у родині; моральна любов дитини до людей; повага дитини до іншої особистості; гуманізм сімейних стосунків; бережливість дитини; відповідальний вчинок дитини; творча активність дитини.

У дослідженні зроблено висновок про те, що традиційні сімейні цінності не втратили свою значущість, бо саме вони дають сучасній українській сім'ї змогу виступати носієм вітчизняних духовних традицій. Однак сьогодні існують альтернативні моделі батьківства, тому сімейні цінності, як і сама сім'я, знаходяться в стані постійного розвитку.

Ключові слова: сім'я, родина, традиційні сімейні цінності, альтернативні моделі батьківства, гуманізм сімейних стосунків, особистісне становлення дитини.

Ткачев С. И., Ткачева Н. А. Аксиологические основания семейного воспитания в современной Украине

Статья посвящена обоснованию аксиологических оснований семейного воспитания в современной Украине. Выяснено, что современные трансформационные изменения украинского общества неоднозначно влияют на современную семью, потому что они, с одной стороны, способствуют возрождению традиционных национальных ценностей, а с другой – приводят к дезориентированности молодых родителей относительно собственных возможностей воспитания ребенка в новых условиях. В свете этого значительно обостряется проблема определения ценностных оснований семейного воспитания в Украине.

На основе изложенных в предыдущих авторских публикациях идей уточнено, что определение аксиологических оснований семейного воспитания предполагает проектирование этого процесса с позиции аксиологического подхода, обоснование набора ведущих ценностей, которые должны стать основой для воспитания ребенка членами семьи, а также избрание содержания, методов, форм, средств его реализации на практике. Семейные ценности – это совокупность ценностных приоритетов, идеалов, моральных установок, социально значимых представлений о роли семьи, ее основных целях, функциях в воспитании ребенка, о педагогически целесообразных способах организации жизнедеятельности и взаимодействия членов семьи, обеспечивающих успешное личностное становление младших членов семьи.

Как установлено в процессе научного поиска, специалисты высказывают разные позиции по поводу создания системы ценностей, которая должна стать основой для моделирования и осуществления семейного воспитания в современном украинском обществе. Так, Т. Потапчук утверждает, что основой семейного воспитания являются следующие группы ценностей: ценности брака; ценности отцовства; ценности родственных связей. По мнению И. Бега, ключевое место в системе семейных ценностей занимают следующие: благоприятный психологический климат в семье; нравственная любовь ребенка к людям; уважение ребенка к другой личности; гуманизм семейных отношений; бережливость ребенка; ответственный поступок ребенка; творческая активность ребенка.

В исследовании сделан вывод о том, что традиционные семейные ценности не потеряли свою значимость, потому что именно они позволяют современной украинской семье выступать носителем отечественных духовных традиций. Однако сегодня существуют альтернативные модели отцовства, поэтому семейные ценности, как и сама семья, находятся в постоянном развитии.

Ключевые слова: семья, традиционные семейные ценности, альтернативные модели отцовства, гуманизм семейных отношений, личностное становление ребенка.

Tkachov S., Tkachova N. Axiological bases of family education in modern Ukraine

The article is devoted to the justification of axiological bases of family upbringing in modern Ukraine. It was found out that modern transformational changes in Ukrainian society controversially influence on the modern family, because they, on the one hand, contribute to the revival of traditional national values, and on the other hand - lead to disorientation of young parents about their own opportunities to raise a child in new conditions. In light of this, the problem of determining the value foundations of family upbringing in Ukraine is significantly aggravated.

Based on the ideas outlined in previous author's publications, it is clarified that the definition of axiological bases of family upbringing involves designing this process from the standpoint of the axiological approach, the substantiation of a set of leading values that should be the basis for raising a child by family members, its implementation in practice. Family values are a set of value priorities, ideals, moral attitudes, socially significant ideas about the role of the family, its main goals, functions in raising a child, about pedagogically appropriate ways of an organizing life and an interaction of family members, ensuring successful personal development of younger members' family.

As it was established in the process of scientific research, some experts express different positions on the creation of a system of values that should be the basis for modeling and implementation of family education in modern Ukrainian society. Thus, T. Potapchuk argues that the foundation of family education is the following groups of values: the values of marriage; paternity values; values of kinship. According to I. Bech, the key place in the system of family values is occupied by the following: favorable psychological climate in the family; the child's moral love for people; the child's respect for another person; humanism of family relations; thrift of the child; the responsible action of the child; a creative activity of the child.

The study concludes that traditional family values have not lost their significance, because they allow the modern Ukrainian family to act as a bearer of domestic spiritual traditions. However, today there are alternative models of fatherhood, so family values, like the family itself, are constantly evolving.

Key words: family, traditional family values, alternative models of fatherhood, humanism of family relations, personal development of a child.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2021 р.

Прийнято до друку 26.11.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Ваховський Л. Ц.